

Psychoakustika

PSY212 Psychologie zvuku

Různé úrovně studia sluchu

- psychoakustika
  - jak fyzikální podnět vytváří sluchový vjem
- sluchová kognice
  - jak se sluchové vjemy organizují do smysluplných celků, jak jim rozumíme
- psychologie zvukového prostředí
  - s jakými významy se zvuky pojí, jak ovlivňují prožitek či výkon, jak vypadá příznivé (podporující) zvukové prostředí

Co je to „zvuk“ ?

- fyzikální jev (mechanické vlnění)
- psychický fenomén (vjem)

Oblast akustiky

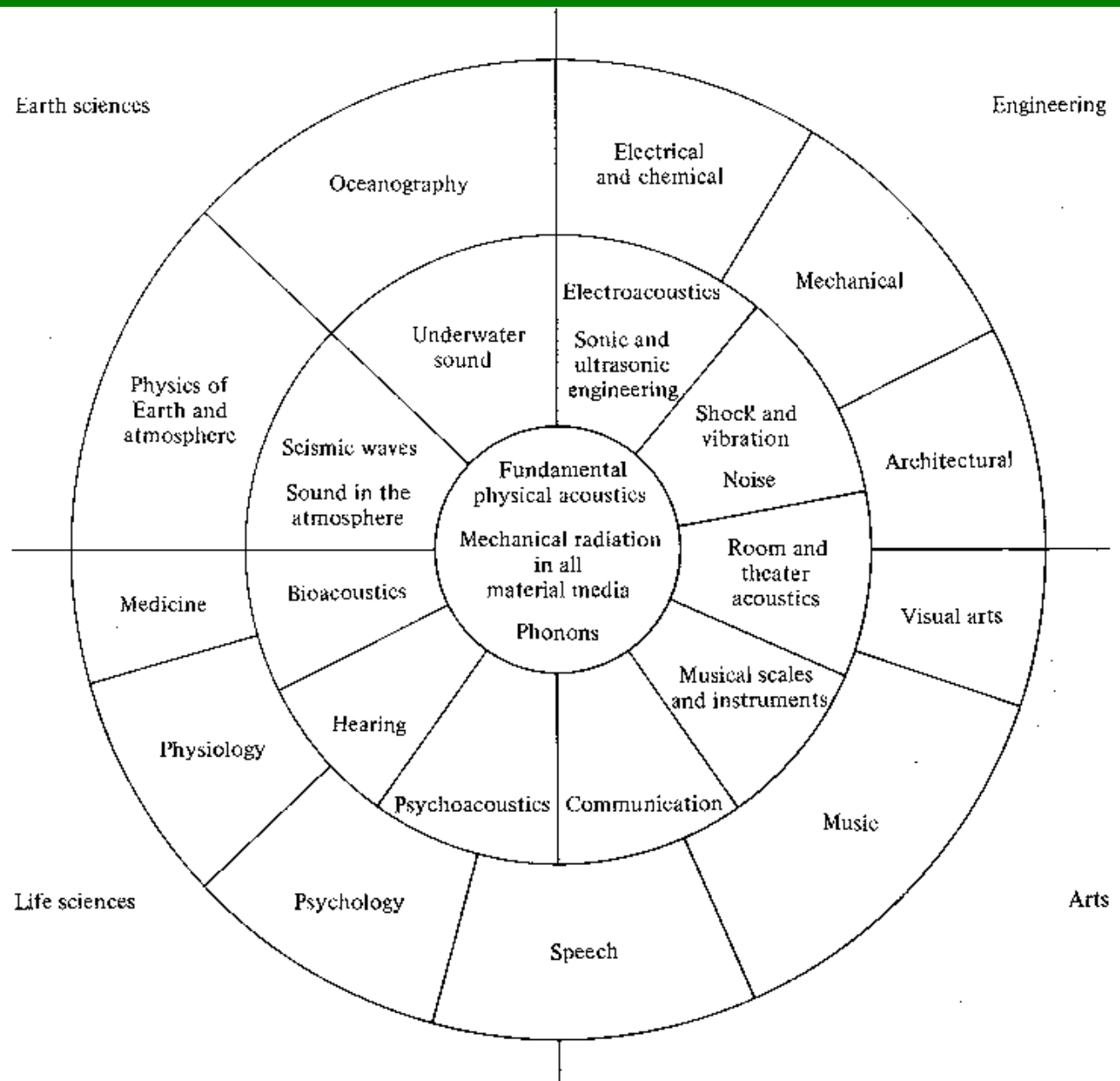
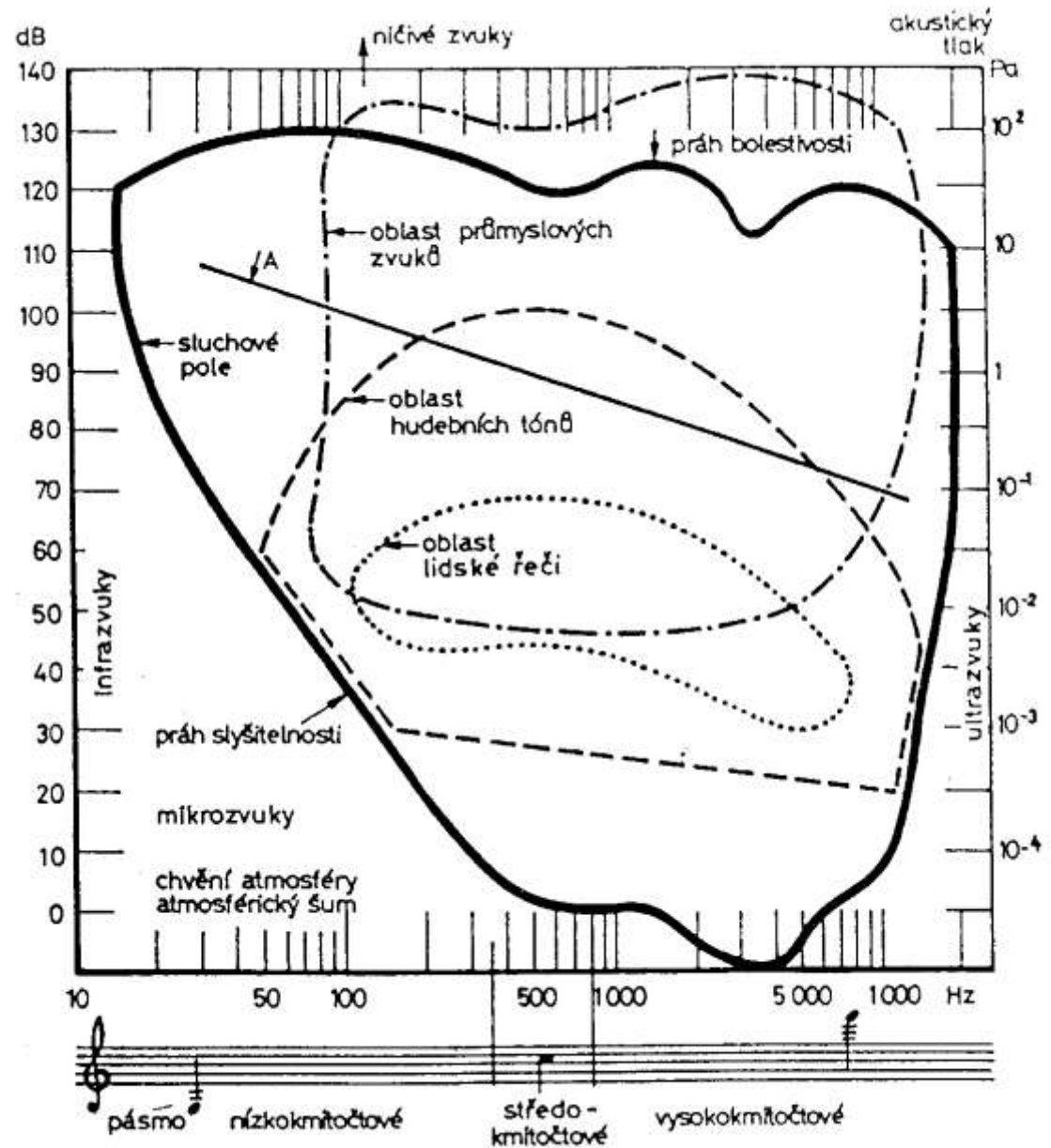

Figure 1-1 Circular chart illustrating the scope and ramifications of acoustics. [Adapted from R. B. Lindsay, *J. Acoust. Soc. Am.*, 36:2242 (1964).]

Základní dimenze zvukového vjemu

- výška ~ frekvence
- hlasitost ~ intenzita
- trvání ~ čas
- barva (timbre) ~ spektrum
- směr (lokalizace)

Sluchové pole

A-hranice, nad kterou je hluk považován při trvalé denní expozici za škodlivinu

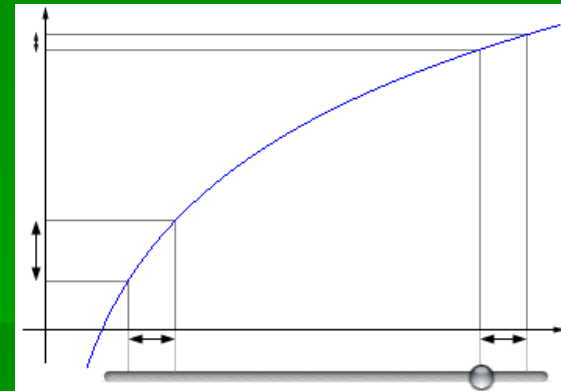
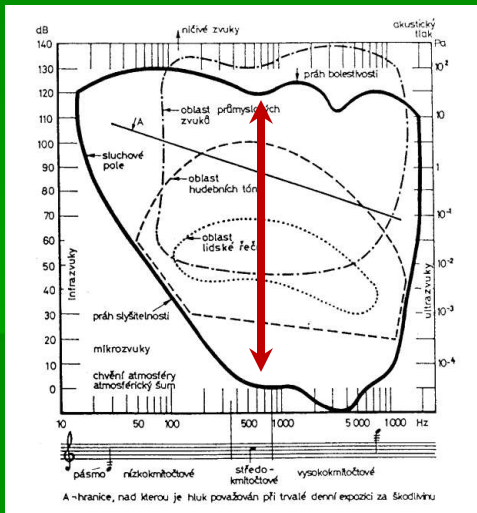

HLASITOST

Sluchové prahy

práh bolesti
(hmatový práh)

rozdílový práh
(~Weber-Fechnerův zákon)

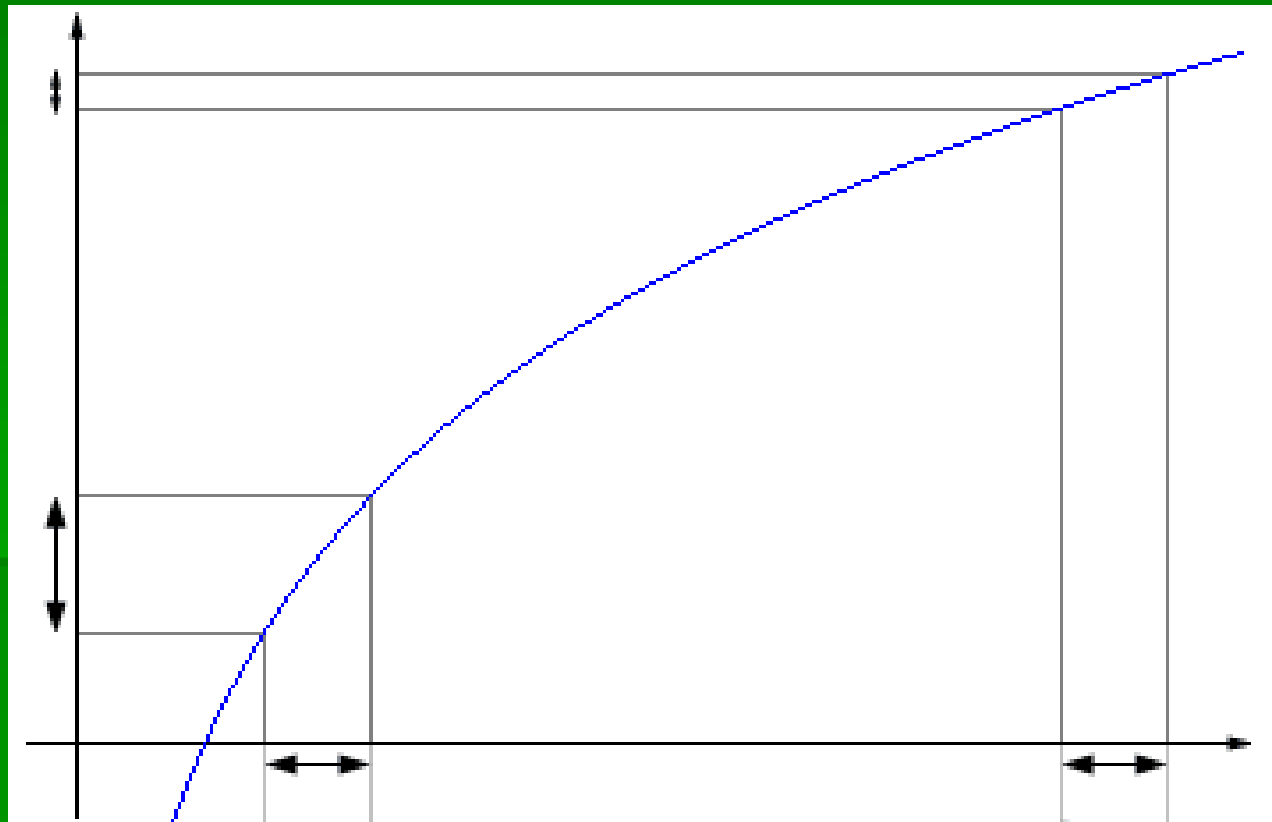

absolutní práh

Vztah mezi akustickým tlakem a hlasitostí: logaritmický vztah

hlasitost

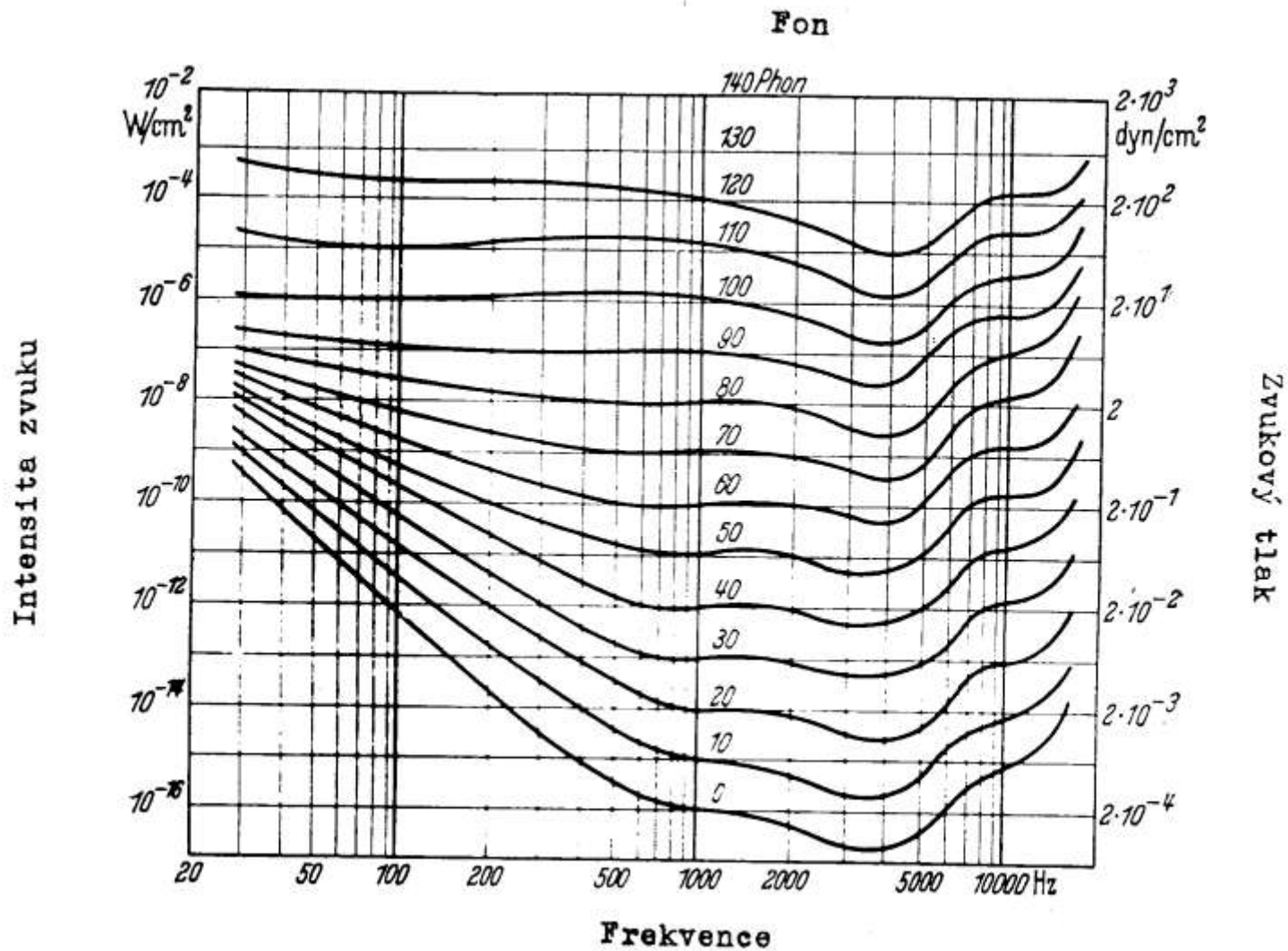
akustický tlak

Jak je to s decibely ?

...aneb jak odradit studenta ☺

- hladina intenzity zvuku
  - [dB] nad standardní nulovou hladinou
- hladina nad prahem sluchu
  - [dB] nad sluchovým prahem
- hladina hlasitosti
  - [Ph / dB] nad sluchovým prahem
- (subjektivní hlasitost)
  - [son] je aditivní

Křivky stejné hlasitosti

Jak velký rozdíl je 1 dB?

<http://www.phys.unsw.edu.au/jw/dB.html>

Intenzita v decibelech	Slovní vyjádření	Příklady	Nebezpečná doba expozice
0	práh slyšení		
20	hluboké ticho	televizní studio, zasněžený les v bezvětří	
30		tichá čítárna, tichý šepot	
40	ticho	tichá kancelář, obývací pokoj, ložnice mimo dosah hluku veřejné dopravy	
50	klid	hluk mírné veřejné dopravy z dálky, lednička, jemný vánek	
60		klimatizace ve vzdálenosti 6 m, hovor, hluk šicího stroje	
70	mírný hluk	veřejná doprava, psací stroj, hlučná restaurace	začátek kritické hranice (při trvalé expozici)
80		podzemní dráha, intenzivní veřejná doprava, zvonění budíku z půlmetrové vzdálenosti, hluk v továrně	déle než 8 hodin
90	silný hluk	hluk nákladních aut, hlučné domácí spotřebiče, dílenské nářadí	méně než 8 hodin
100		motorová pila, hluk v kotelně, pneumatické kladivo	méně než 2 hodiny
120	velmi silný hluk	rockový koncert před reproduktory, zahřmění	bezprostřední ohrožení
140		výstřel z pušky, tryskové letadlo	jakákoli expozice je nebezpečná
180		startující raketa	nevyhnutelné poškození sluchu

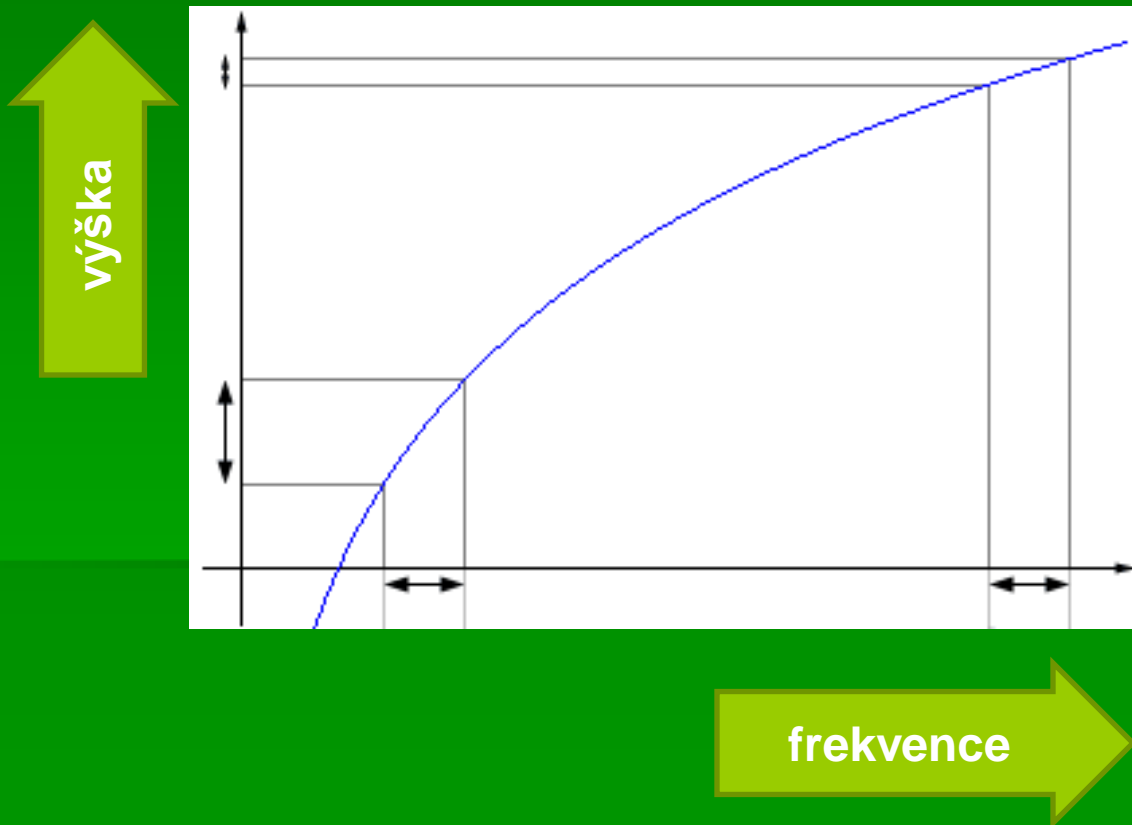

VÝŠKA

Rozsah lidského sluchu

Vztah mezi frekvencí a výškou: logaritmický vztah

Ukázka

(lineárně vzrůstající frekvence)

Oktávový jev

- $a = 220 \text{ Hz}$
- $a^1 = 440 \text{ Hz}$ („komorní A“)
- $a^2 = 880 \text{ Hz}$
- $a^3 = 1760 \text{ Hz}$
- $a^4 = 3520 \text{ Hz}$

Ukázka

Harmonická řada tónů

110 – 220 – 330 – 440 – 550 – 660 – 770 – 880
(A) (a) (a¹) (a²)

The image shows a musical staff with two systems of clefs: a bass clef on the left and a treble clef on the right. The staff is divided into five sections by vertical dashed lines, labeled 'Oktávy' (Octaves) 1 through 5. Below the staff, the notes are numbered 1 through 16, labeled 'Čísteckové tóny' (Pure tones). The notes are: 1. (C2), 2. (C3), 3. (G2), 4. (C3), 5. (E3), 6. (G3), 7. (Bb3), 8. (C4), 9. (E4), 10. (G4), 11. (Bb4), 12. (C5), 13. (Eb5), 14. (E5), 15. (G5), 16. (C6). Arrows indicate the direction of the notes: down for 7, 11, and 14; up for 13; and down for 14. The notes are written as whole notes on the staff.

Ukázka

(řada harmonických tónů zahráná na violoncello)

„Preparovaný klavír“

Struny jsou rezonátory, které zesilují harmonické složky tónu

Rázy (zázněje)

stabilní tón

440 Hz

438 Hz

stoupající tón

220 Hz

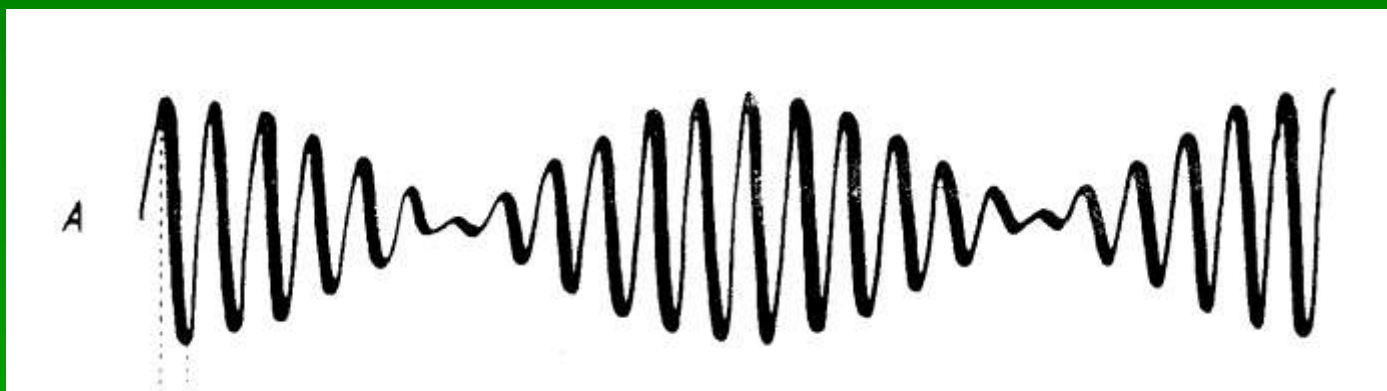
a) sinusový tón

b) složený tón

Rázy (zázněje)

Subjektivní harmonické tóny

- ucho samo funguje jako rezonátor, k jednoduchému sinusovému tónu přidává řadu harmonických násobků
- jejich existenci lze objektivně zjistit
- slyšitelnými se stávají při hladině hlasitosti nad 40 dB

Kombinační tóny

Vznikají vzájemnou kombinací dvou tónů

- **diferenční (rozdílové) tóny**
  - rozdíl frekvencí
(např. 400 Hz a 500 Hz → 100 Hz)
- **sumační tóny**
  - součet frekvencí
(např. 400 Hz a 500 Hz → 900 Hz)
  - bývají slabší

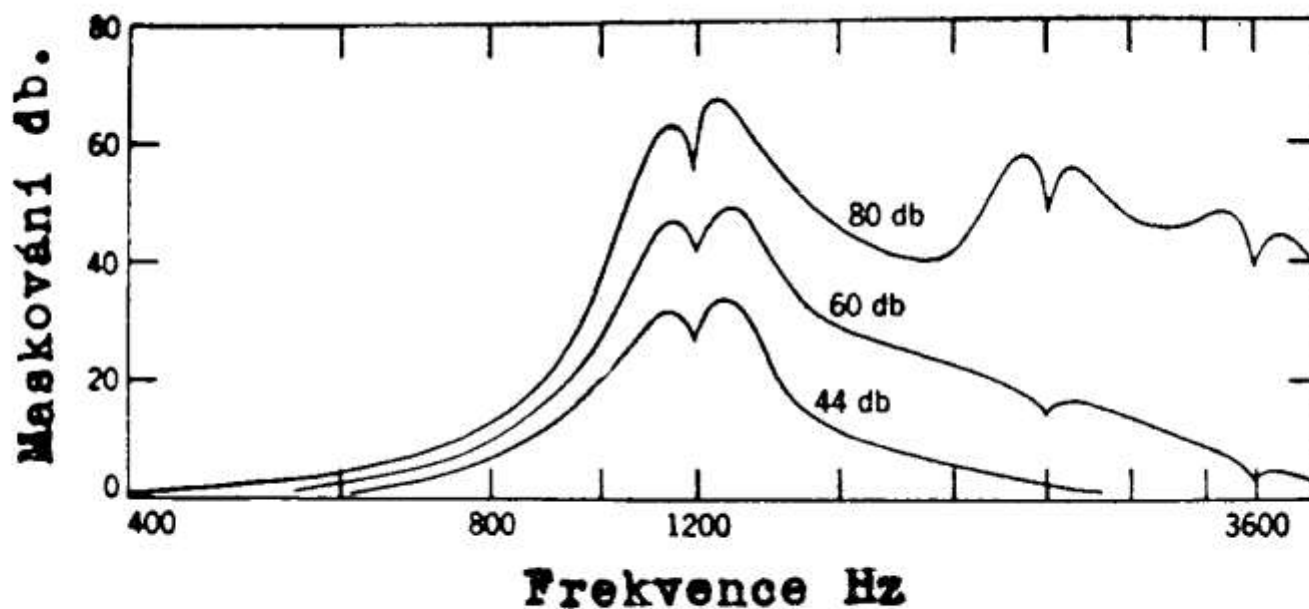

Ukázka 1 (rozdílový tón)

Ukázka 2 (rozdílový tón podpořený zázněji)

Maskování

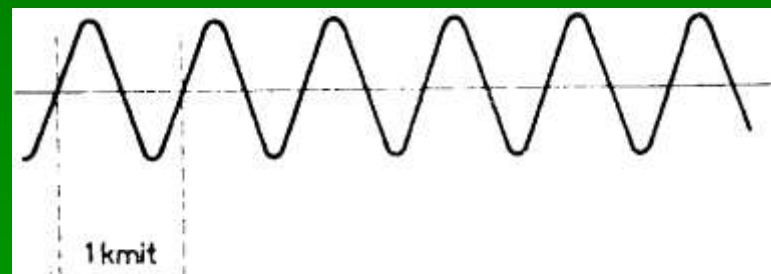

22. Maskování tónem 12000 Hz v hladině 44, 60 a 80 db.

Základní typologie zvuků z hlediska frekvenčního složení

Jednoduchý tón

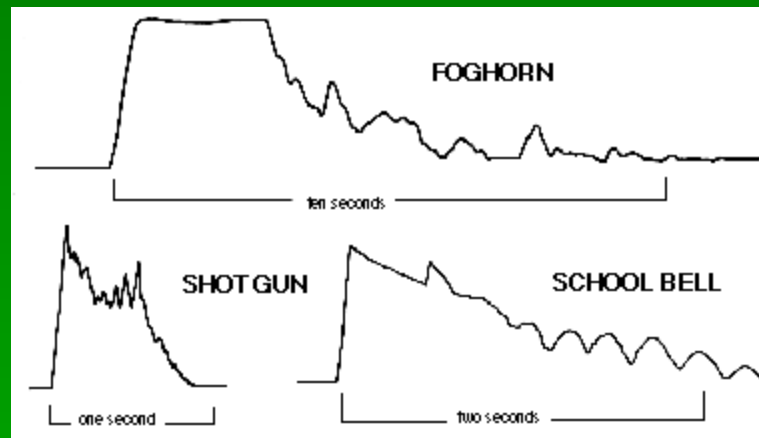

Složený tón

Šum (šelest)

TRVÁNÍ

Dimenze času - trvání

- práh časového minima
  - práh časového optima
  - časové prahy závisejí na intenzitě a frekvenci
  - refrakterní fáze = obnovení schopnosti sluchu reagovat
    - prvenství sluchu
- Ukázka (velmi krátký tón a tón trvající 1 s)

Fyzika vs. percepce

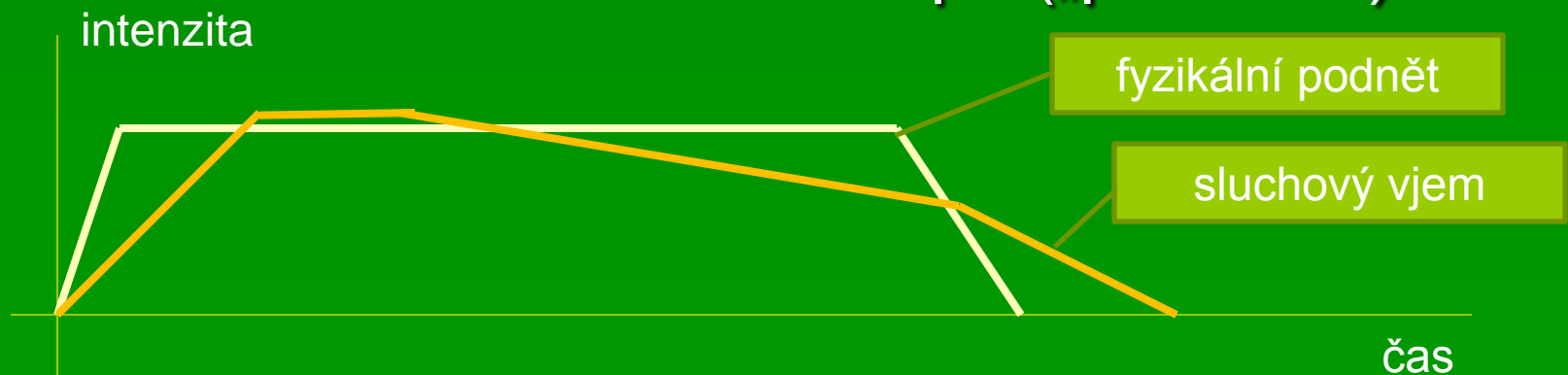
časové minimum

časové optimum

adaptace (zvýšení prahu)

senzibilizace (snížení prahu)

sluchová stopa („paobraz“)

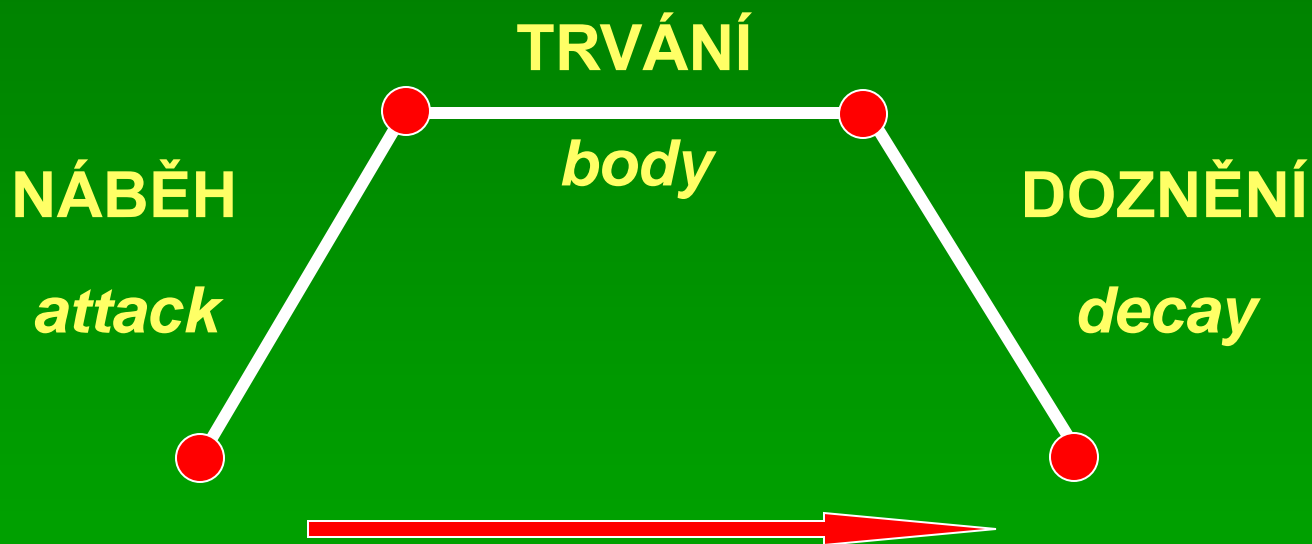

Zvukový objekt

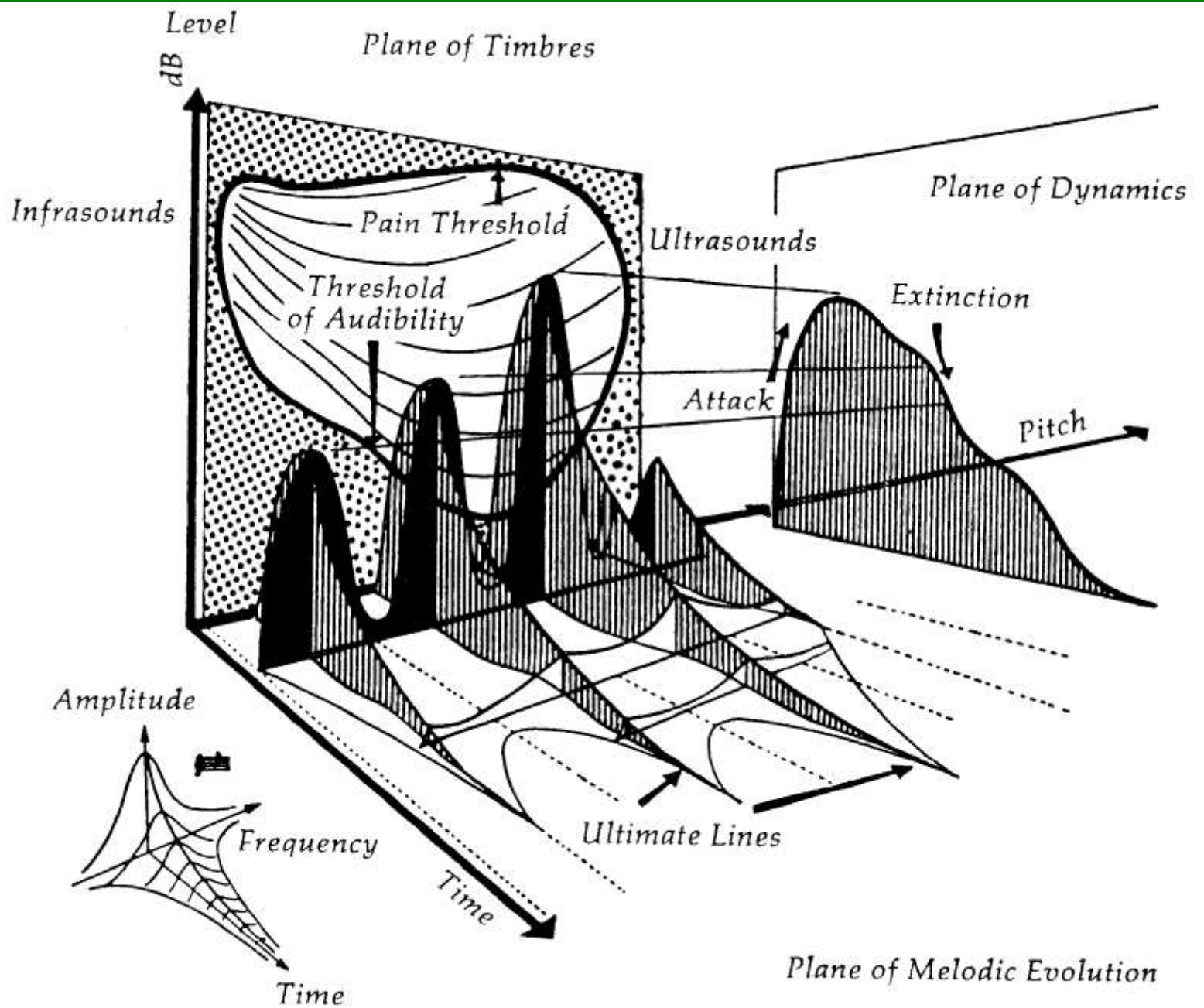
- elementární zvukový jev mající začátek, průběh a konec
  - zvukový vjem samotný, oproštěný od významové roviny (odkazu na zdroj zvuku)
-

Obálka zvukového objektu

Ukázky zvuku hudebních nástrojů

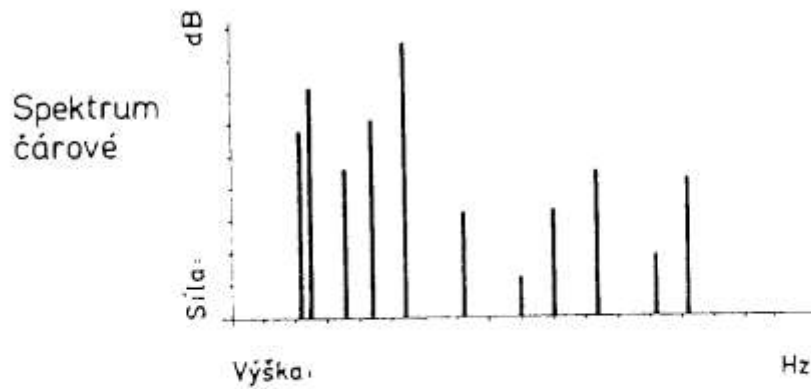
<http://www.dsokids.com/listen/instrumentlist.aspx>

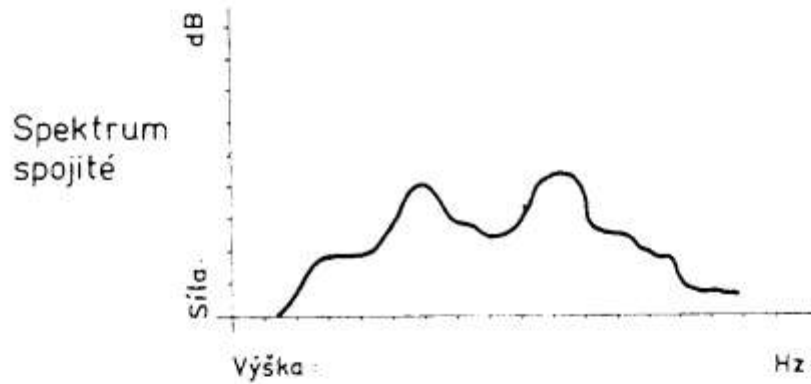

BARVA

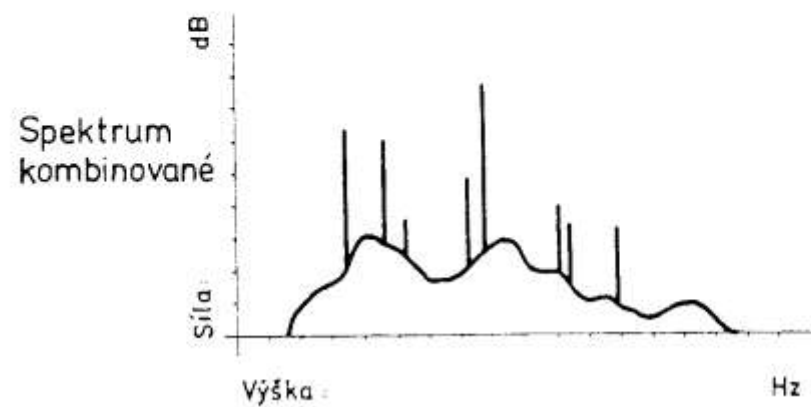

Ukázka 1
(durový akord)

Ukázka 2
(řeka)

Ukázka 3
(ventilace)

Témbr

u hudebních nástrojů

- př. příčná flétna
  - rejstřík hluboký: duté a kovově znějící tóny
  - rejstřík střední: tóny lahodně syté
  - rejstřík vysoký: tóny pronikavě ostré
- př. housle
  - struna e^2 : zvuk jasný, jásavý, u ocelových strun ostrý
  - struna a^1 : něžný, sladký tón
  - struna d^1 : temnější, melancholičtější
  - struna g : kovově sytý zvuk

(A. Modr: *Hudební nástroje*)

Slovní označení tónbrů hudebních nástrojů (anketa z r. 1944)

- **1. skupina: citově výrazová označení**
majestátní, mdlý, melancholický, mužný, robustní, smutný, tesklivý, tklivý, ušlechtilý, výbojný, zádumčivý
- **2. skupina: izosenzorická metaforizující označení**
břeskný, bručivý, bučivý, houkavý, hvízdavý, jásavý, ječivý, kvílivý, mečivý, nosový, písklavý, plačtivý, sípavý, vřeštivý, vřískavý
- **3. skupina: heterosenzorické synestetické metaforý**
  - **zrakové**
dutý, jasný, jiskřivý, kovový, krytý, kulatý, lesklý, oslnivý, perlivý, plný, plochý, prázdný, stříbřitý, široký, temný, tenký, tmavý, úzký, zářivý, zastřený, zvonivý
  - **hmatové a tepelné**
bodavý, drsný, hebký, hřejivý, hutný, chladný, měkký, ostrý, pevný, pronikavý, průbojný, průrazný, sametový, stísněný, suchý, teplý, tvrdý, vláčný, vlahý, vroucí
  - **chuťové**
lahodný, sladký, sytý, šťavnatý

Dimenze témbru

- jasnost spektra (*brightness*)
- segment nástupu zvuku (*attack*)
- jednoduchost chování harmonických tónů v čase

Ukázka

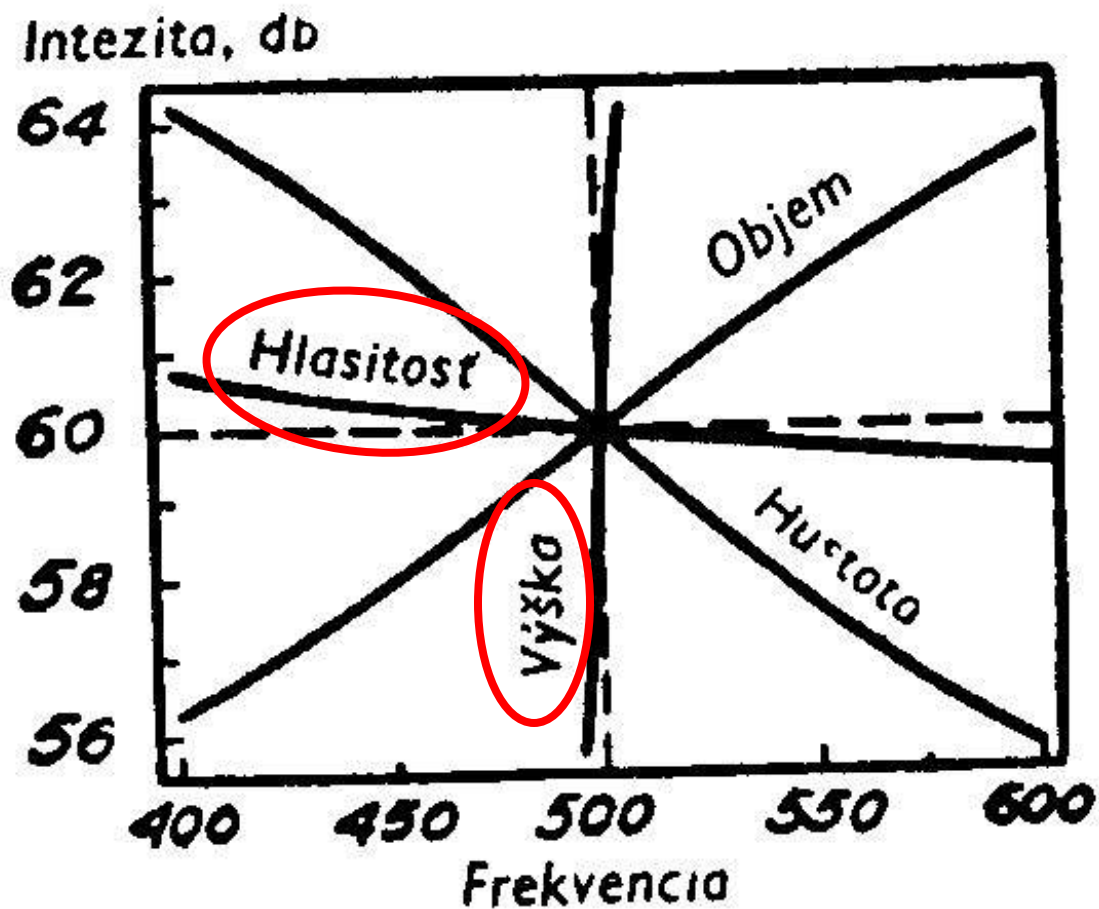
(demoskladba ukazující možnosti práce s témbrem na analogovém syntezátoru)

Témbr

u každodenních zvuků

- ukázka 1
- ukázka 2
- ukázka 3
- ukázka 4
- ukázka 5

Vzájemná závislost mezi dimenzemi

SMĚR

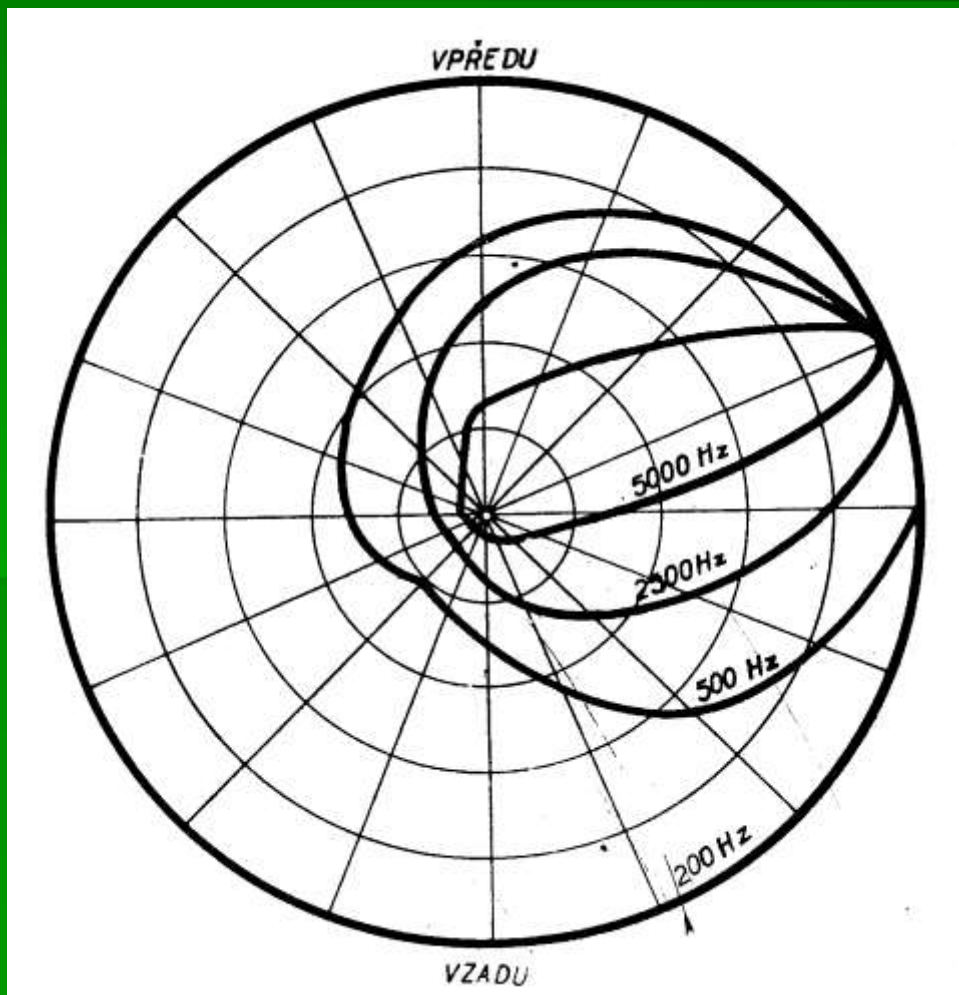
Směrové slyšení

- rozdíl intenzity
- časový posun
- pohyby hlavou
- změna skladby zvuku
- vliv akustiky prostoru

Směrová charakteristika lidského ucha (pravého)

Z jakého směru musí přicházet zvuk, aby byl nejlépe zachycen.